

Pořadatel

Pořadatel

Pořadatel

Pořadatel

Komunikační partner

Mediaální partner

George Soros: Věk omylnosti – Důsledky války s terorem

Public Affairs, New York, 2006

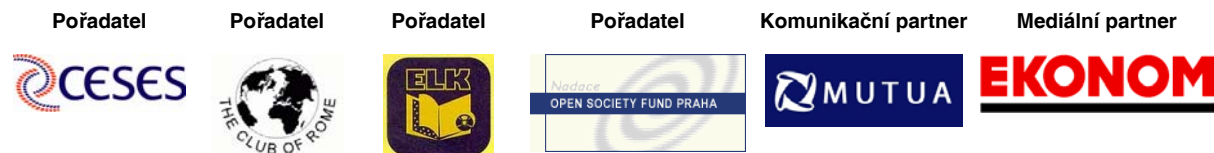
Soros se považuje za státníka bez státu, který dokáže pomáhat měnit svět k lepšímu, protože jej pro to kvalifikují tři předpoklady: vytvořil rámcový koncept pro pochopení historie, zejména v situacích (mocenské) nerovnováhy; opírá se o soustavu pevných morálních a politických přesvědčení; a má hodně peněz. Jeho poslední kniha Věk omylnosti vysvětluje jeho rámcový koncept nejdříve v obecné rovině (Část I) a pak jej aplikuje na současné problémy se zvláštním zaměřením na situaci v USA. Tyto dvě části knihy jsou uvedeny obsáhleším Prologem a Úvodem, které názorně a čtivě vysvětlují motivy a směry jeho společenské angažovanosti a shrnují hlavní myšlenky, které jsou pak v knize rozvedeny. Již samotná četba těchto kapitol dává pocítit, jak široký je myšlenkový záběr autora a jak odpovědně k analyzovaným problémům přistupuje.

Část I se zabývá vybranými aspekty teorie poznání a vysvětlením hlavních postulátů Sorosovy koncepce poznávání pravdy:

- Při poznávání společenských jevů nelze postupovat jako při zkoumání zákonitostí přírody, protože zkoumající subjekt je zároveň objektem pozorování, z čehož vyplývá možnost vzájemné ovlivnitelnosti jak zkoumajícího subjektu, tak zkoumaných jevů (t.zv. reflexivita).
- Nikdo není držitelem věčné pravdy; poznáváme více, ale stále existuje pravděpodobnost, že se můžeme mýlit.
- To neznamená, že je zbytečné hledat pravdu, naopak: je třeba o ni neustále usilovat, ale s vědomím, že se můžeme mýlit a proč se můžeme mýlit. V tomto smyslu je třeba Věk Rozumu nahradit Věkem (uvědomované) Omylnosti.

Klíčovým pojmem Sorosovy koncepce je reflexivita. Svět (realitu) nejen poznáváme, ale poznáváním jej zároveň i měníme. Poznávací a ovlivňovací funkce nejsou na sobě nezávislé, mohou na sebe vzájemně působit. Příhodným příkladem jsou finanční trhy, kde očekávání investorů (na základě poznání) se stává faktorem cen finančních produktů, přičemž tato očekávání mohou vychýlit ceny jinam, než bylo původní očekávání investorů (poznání). Tuto svoji zkušenost Soros aplikuje na hospodářské a společenské dění obecně. Mimo jiné kritizuje ekonomickou teorii hlavního proudu, že v důsledku osvícenské tradice je stále příliš poplatná modelům equilibria jako průniku racionálních rozhodnutí jednotlivců, přičemž se ignoruje, že z výše vysvětlených důvodů poznání jednotlivců nemůže realitu plně postihnout a tudíž nemůže být plně racionální. Výsledkem je, že v reálném světě převažují situace velmi vzdálené od takto teoreticky pojaté ideální rovnováhy.

Od postulátu, že nikdo nemůže být držitelem věčné pravdy a že vědomí omylnosti by mělo být vůdčím principem nové doby vede přímá linie ke koncepci otevřené společnosti, s jejímž propracováním se autor setkal především u K. Poppera. Pro autora je klíčovým znakem otevřené společnosti schopnost reagovat na změnu a učit se z omylů. Z tohoto požadavku jsou odvozeny i nároky na politické uspořádání, na demokracii. A vyplývá z něj i jeho osobní angažmá na podporu těchto prvků v různých zemích světa prostřednictvím jím založené Nadace otevřené společnosti, a to i v zemích, které charakterizoval jako „uzavřené společnosti“. (Některé z těchto projektů jsou v knize stručně popsány.) Zkušenost z těchto projektů jej přivedla k poznání, že otevřenou společnost ohrožují nejen dogmatické ideologie a autoritářské režimy, ale i anarchie, rozpad funkcí státu. Uvědomil si, že rozpad uzavřené společnosti nemusí vést ke společnosti otevřené, ale k desintegraci, rozpadu společnosti. V tomto smyslu Popperovu

konceptu doplnil.

Věřen zásadě, že i jeho koncepce podléhá neustálé potřebě absorbovat nové podněty, se autor v posledních letech zamýšlí nad situací v USA a jejím vlivem na vývoj ve světě. Je přesvědčen, že po útocích 11. září 2001 nastoupily USA na chybnou trajektorii.

Původně to přičítal Bushově administrativě. Po jeho znovuzvolení si uvědomil, že problém je hlubší a ptá se: What is wrong with America? Tím začíná hlavní část jeho knihy, která aplikuje teoretická východiska popsaná v předcházející části na situaci současného světa.

I když zdůrazňuje principiální rozdíl mezi současnými demokratickými Spojenými Státy na jedné straně a nacistickým Německem a Sovětským Svazem na druhé straně, některé rysy současné americké společnosti v něm evokují vzpomínky na život pod nacistickým a komunistickým režimem (hesla typu „Kdo nejde s námi, je proti nám“ aj) a odvažuje se hledat a nachází některé varovné podobnosti. Vidí v tom ohrožení otevřené společnosti. Otevřenou společnost podle něj totiž nelze redukovat na všeobecně traktované parametry liberální demokracie (volby, referenda, svoboda vyznání, tisku atd.)

Jde o rozvinutí některých myšlenek obsažených v jeho předchozí knize Bublina americké nadřazenosti (The Bubble of American Supremacy), ve které m.j. upozorňuje, že pokud strach, nejistota a oslabení pocitu účelu, což jsou elementy otevřené společnosti, překročí jistou mez, pak se jako záchrana může jevit charismatický vůdce s dogmatickým způsobem myšlení, které značná část společnosti je ochotna akceptovat.

V této nové knize si klade otázku, proč se to mohlo stát, „what is wrong with us“.

Podle autora se americká společnost postupně stala společností, která je spokojená sama se sebou a odmítavá ke kritice či špatným zprávám („feel-good society“). Důvodem jsou jednak skutečné úspěchy společnosti, jednak zbožnění, adorace úspěchu jako nejvyšší společenské hodnoty a oslabení etických hodnot. Projevuje se to dalším příklonem ke konzumnímu životnímu stylu, ale i průnikem konzumních principů do politiky, zejména aplikací marketingových postupů a hlásáním toho, co takto zpracovaná veřejnost chce slyšet. Výrazem příklonu k jednoduchým odpovědím a spokojenosti se sebou je i nárůst náboženského fundamentalismu.

Otevřená společnost je založena na sdíleném přesvědčení, že pravda (poznání reality) stojí za to, aby se o ni usilovalo, bez ohledu na úspěch. (Pro Sorose je osobním vzorem Sacharov a Kovaljov.) Povýší-li se úspěch nad pravdu, může to vést k manipulaci společnosti. Za takovou manipulaci považuje autor nejen zdůvodnění invaze do Iráku, ale samotnou „válku s terorem“, která „zavedla národ na území fantazie vytvořené mylným výkladem reality“. „Válka s terorem“ je podle něj falešná metafora, která posloužila prosazování jiných zájmů. Její falešnost se nakonec stala kontraproduktivní i pro vládu: nejen že invaze do Iráku, vedená pod tímto praporem, se stala pohromou, ale terorismus se rozšířil a postavení USA ve světě se oslabilo.

V dalších kapitolách se Soros zabývá vybranými problémy mezinárodních vztahů a světového řádu (zda a jakým způsobem rozšiřovat demokracii; jak omezit rozšiřování jaderných zbraní; jak čelit globálnímu oteplování; jak zvládnout omezenost přírodních zdrojů; jak udržet ekonomický rozvoj a snižovat jeho nevyrovnanost). Je jednoznačně pro rozšiřování demokracie i za cenu, že vítězství demokracie nemusí znamenat vítězství pro Spojené státy (Hamás). Před trestnými výpravami dává přednost konstruktivním intervencím a na praktikách svých nadací ukazuje, že i v politicky nepříznivých podmínkách je možno působit na změnu, případně že je třeba uplatnit i neobvyklé postupy (financování platů ministrů gruzínské vlády po vítězství Oranžové revoluce).

Po pádu sovětské velmoci se USA staly jedinou supervelmocí a bohužel pokračovaly ve sledování především svých zájmů., zatímco vůdce by měl sledovat zájem i těch, které vede. Tím USA ztratily důvěryhodnost.. V situaci, kdy obnova uznání vedoucí úlohy USA světem je nejistá se jako adept na uznávaného ideového vůdce jeví EU. EU je pro autora ztělesněním otevřené

Pořadatel

Pořadatel

Pořadatel

Pořadatel

Komunikační partner

Mediaální partner

společnosti, včetně jejích slabostí. Posláním EU by mělo být šíření otevřené společnosti ve světě. Aby to mohla plnit, měla by zůstat otevřená pro další země, protože samotná možnost přístupu vede tyto země k zavádění pozitivních změn. Spor o přijetí Turecka však ukazuje, že bude velmi obtížné nadchnout občany EU pro tak abstraktní ideu jako je šíření otevřené společnosti.

Ve snaze vyplnit vakuum ideového vůdcovství světa Soros a jeho nadace podporovaly iniciativy vytváření aliancí demokratických zemí jako např. Společenství demokracií (Community of Democracies) a celosvětově působících nevládních organizací jako např. Transparency International. Ve snaze omezit korupci a zlepšit hospodaření s obrovskými příjmy některých zemí třetího světa z plateb zahraničních společností za těžbu nerostného bohatství (zejména ropy, plynu, surovin) věnuje Soros v poslední době velkou pozornost tlaku na transparentnost těchto plateb (Publish What You Pay – Zveřejni co platíš). Aktivity v této sféře včetně úspěchů v Nigerii jsou popsány s detaily přibližujícími text reportáží.

Za hlavní problém světa autor považuje globální energetickou krizi v podmínkách závislosti hospodářství na ropy. Tento problém je propojen se všemi ostatními (globální oteplování, rozšiřování jaderných zbraní, atd.) Rozebírá informace o vyčerpání a obnovování ložisek, zdůrazňuje potřebu sledovat všechny cesty omezování závislosti na této surovině (nové technologie zpracování uhlí, jaderná energie, obnovitelné zdroje, úspory, atd.), v politické rovině věnuje velkou pozornost rostoucímu vlivu Ruska a požaduje jednotnou energetickou politiku EU. Do budoucna vidí tuto sféru jako hlavní pole působnosti jeho nadací.

Součástí knihy je příloha (50 stran) „Původní systém/rámec“ (The Original Framework) představující mírně upravený starší text převzatý z jiné publikace, která byla vydána v omezeném počtu výtisků. Zabývá se otázkami pojetí změny, tradičního myšlení a t.zv. organické společnosti, kritického myšlení a otevřené společnosti, dogmatického myšlení a uzavřené společnosti a souvisejícími koncepcemi tržní ekonomiky a demokracie, soukromého vlastnictví, svobody, soutěže, nejistoty aj. Poněkud učebnicová příloha je užitečná jako dokumentace autorových teoretických východisek, pro pochopení myšlenek knihy však není nezbytná

Soros se v knize zabývá mnoha závažnými problémy. Vzniká otázka, co z předkládané rámcové koncepce a z autorovy analýzy současnosti je nové. Sám Soros říká, že většina teoretických koncepcí, s nimiž pracuje, není zcela nových, některé teoretické otázky byly předmětem pozornosti už v době helenistické; svůj přínos vidí v důsledném uvědomění si zpětné vazby mezi poznáním a realitou a ve využití tohoto poznání v praktické činnosti na podporu otevřené společnosti. V kritice současného stavu americké společnosti a politiky také není výjimečný. Jeho analýza je však velmi fundovaná, opírá se o obecnější koncepci ze sféry teorie poznání i o osobní zkušenosti z rozsáhlé společenské angažovanosti. A je prochnuta humanistickými ideály a potřebou prosazovat je. Proto vedle kritiky formuluje i alternativní postupy.

Část I je místy poněkud abstraktní; obeznámenost s některými základními filosofickými koncepcemi čtení může usnadňovat, ale i pak čtení textu vyžaduje plné soustředění. (Některé z těchto partií budou obtížné i pro překladatele.) Sám autor navrhuje, aby čtenář, kterého teoretická východiska nezajímají, přešel přímo ke kapitole o Otevřené společnosti.

I když některé pasáže části I mohou být pro někoho odtažité, značná část knihy je velmi čtivá díky srozumitelnému rozboru aktuálních problémů jakož i napětí vycházejícímu z osobní angažovanosti autora jako jejich aktéra. V řadě případů autor poukazuje na souvislosti a historické analogie, které působí velmi přesvědčivě a přitom překvapivě objektivně (např. srovnání Vymarské republiky a USA po vietnamské válce.) V každém případě kniha přináší hodně myšlenkových podnětů.

Recenzi pro Evropský literární klub Praha připravil Ing. Jaroslav Navrátil.